

Ελληνική Δημοκρατία
Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό
Ίδρυμα Ηπείρου

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις στη Λογοπαθολογία

Ενότητα 6: Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ-2

Μελομένη (Μελίνα) Νησιώτη

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τμήμα Λογοθεραπείας

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις στη Λογοπαθολογία

Ενότητα 6: Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ-2.

Μελομένη (Μελίνα) Νησιώτη

M.Sc., Καθηγήτρια Εφαρμογών

Ιωάννινα, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο ΤΕΙ Ηπείρου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

- Εισαγωγή στην διαδικασία παρέμβασης στις διαταραχές του φάσματος του αυτισμού.
- Ιεράρχηση των στόχων και από πού ξεκινά η θεραπεία, και δόμηση του ατομικού πλάνου παρέμβασης.

Περιεχόμενα ενότητας

- Εισαγωγικά Στοιχεία
- Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ
 - Εκπαιδευτικά Προγράμματα
 - Ιατρικές Θεραπείες
 - Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ανοικτά μαθήματα
opencourses

Εισαγωγικά Στοιχεία

Εισαγωγικά Στοιχεία (1 από 7)

- Η Αυτιστική διαταραχή ή αυτισμός εντάσσεται στην κατηγορία των Διάχυτων Αναπτυξιακών Διαταραχών.
- Οι διαταραχές αυτές χαρακτηρίζονται από σοβαρά και εκτεταμένα αναπτυξιακά προβλήματα σε πολλούς τομείς της ανάπτυξης ταυτόχρονα, γι'αυτό και ονομάζονται διάχυτες. (Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2005).

Εισαγωγικά Στοιχεία (2 από 7)

- Ο αυτισμός, ο οποίος αναφέρεται συνήθως και ως βρεφονηπιακός ή παιδικός αυτισμός ή ως αυτισμός του Kanner, χαρακτηρίζεται από έντονα διαταραγμένη κοινωνική αντίδραση και επικοινωνία και από έντονα περιορισμένες δραστηριότητες και περιορισμένα ενδιαφέροντα. (Frith, 1999)

Εισαγωγικά Στοιχεία (3 από 7)

- Ο αυτισμός είναι η διαταραχή της παιδικής ηλικίας, η οποία απομακρύνει το παιδί από τις διαπροσωπικές σχέσεις, και το οδηγεί στο να αρνείται να έρθει σε επαφή με τον κόσμο και να τον εξερευνήσει.
- Δείχνει ελάχιστο ενδιαφέρον για τους άλλους, ακόμα και για τα μέλη της οικογένειάς του, και προτιμά να μένει μόνο του και να ασχολείται με διάφορα αντικείμενα με τον δικό του ιδιαίτερο τρόπο.
(Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2005)

Εισαγωγικά Στοιχεία (4 από 7)

- Ένας άλλος τομέας, ο οποίος παρουσιάζει σοβαρά ελλείμματα είναι η γλωσσική ανάπτυξη των ατόμων με αυτισμό, με ορισμένα παιδιά να μην αναπτύσσουν λόγο ή να προφέρουν μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις και άλλα να αναπτύσσουν μια ιδιαίτερη μορφή λόγου με πολλές ιδιορρυθμίες και με βασικό χαρακτηριστικό το μη λειτουργικό χαρακτήρα του λόγου. (Fay, 1993)

Εισαγωγικά Στοιχεία (5 από 7)

- Ο λόγος, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου στοιχειωδώς αναπτύσσεται, δεν χρησιμοποιείται ως μέσο επικοινωνίας, αλλά για την ικανοποίηση προσωπικών επιθυμιών του παιδιού. (Wing, 1996)
- Τα αυτιστικά παιδιά διαθέτουν μια μεγάλη ποικιλία εμμονικών και στερεότυπων μορφών συμπεριφοράς. Η διακοπή ή η παρεμπόδιση της επιτέλεσης αυτών των δραστηριοτήτων έχει ως επακόλουθο έντονα ξεσπάσματα και εκρήξεις θυμού. (Howlin, Rutter, 2001)

Εισαγωγικά Στοιχεία (6 από 7)

- Το νοητικό επίπεδο των αυτιστικών παιδιών κυμαίνεται από τα ανώτερα επίπεδα της νοημοσύνης έως τις βαρύτερες μορφές νοητικής υστέρησης.
- Ορισμένα αυτιστικά παιδιά ενδέχεται να παρουσιάζουν ιδιαίτερες ικανότητες σε δραστηριότητες όπως αυτές της απομνημόνευσης για παράδειγμα στα μαθηματικά και στη μουσική. (Wing, 1996)

Εισαγωγικά Στοιχεία (7 από 7)

- Οι υπόλοιπες Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές είναι η διαταραχή Asperger, η διαταραχή Rett, η παιδική αποδιοργανωτική διαταραχή και η διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή μη προσδιοριζόμενη αλλιώς.
- Στους τομείς που προαναφέρθηκαν, τα άτομα με αυτισμό δεν διαφέρουν μόνο λόγω καθυστέρησης στην ανάπτυξη αλλά παρουσιάζουν και αποκλίνοσες αντιδράσεις, οι οποίες δεν συναντώνται συνήθως σε παιδιά με τυπική ανάπτυξη.

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ (1 από 5)

- Κάποια άτομα με αυτισμό καταφέρνουν να δουλέψουν είτε σε προστατευμένα περιβάλλοντα είτε εθελοντικά είτε στον ιδιωτικό τομέα αλλά η πλειοψηφία δεν δουλεύει. Ακόμα και αν δεν καταφέρνουν να κατακτήσουν το μέγιστο βαθμό αυτονομίας, η ειδική εκπαίδευση και η οργανωμένη στήριξη προσφέρουν στα παιδιά με ΔΑΦ την ευκαιρία για μια τυπική ζωή. (Σταμάτης, 1987)

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ (2 από 5)

- Τα θεραπευτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στην περίπτωση του αυτισμού, στοχεύουν στην πλήρη αξιοποίηση του υπάρχοντος δυναμικού του παιδιού και στη στήριξη του ίδιου και της οικογένειάς του.
- Και φυσικά όταν λέμε θεραπεία δεν εννοούμε την πλήρη αποκατάσταση. (Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2005)

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ (3 από 5)

- Για τα παιδιά με χαμηλό νοητικό επίπεδο και περιορισμένη γλωσσική ανάπτυξη, για την πλειοψηφία δηλαδή του αυτιστικού πληθυσμού, τα προγράμματα έχουν ως στόχο τον περιορισμό των αυτοκαταστροφικών και στερεότυπων συμπεριφορών καθώς και τη διδασκαλία των βασικών δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης, συνεργασίας και έκφρασης αναγκών. (Κάκουρος, Μανιαδάκη, 2005)

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ (4 από 5)

- Τα αυτιστικά παιδιά χρειάζονται μεγάλο χρονικό διάστημα για να αρχίζουν να ανταποκρίνονται όπως τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά.
- Μόνο με εντατικές και χρόνιες- διαρκείς προσπάθειες κατορθώνουν να ξεπεράσουν το αισθησιο-κινητικό στάδιο και να φτάσουν στο στάδιο προ-διεργασιακής σκέψης, όπως αναφέρει ο Κολλάτος (1984).

Θεραπευτικές Προσεγγίσεις των ΔΑΦ (5 από 5)

- Τα παιδιά με φυσιολογική νοημοσύνη και αναπτυγμένες γλωσσικές δεξιότητες έχουν περισσότερες πιθανότητες να ζήσουν μια σχεδόν φυσιολογική ζωή.
- Μέσα από προγράμματα μπορούν να αποκτήσουν ακαδημαϊκές δεξιότητες και να βελτιώσουν τις δεξιότητες επικοινωνίας. (Fay, 1993)

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ανοιτά μαθήματα
opencourses

Εκπαιδευτικά Προγράμματα

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (1 από 38)

- Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα παιδιά με αυτισμό ποικίλουν σημαντικά. Όμως έχουν αναπτυχθεί μια σειρά από αναγνωρισμένα προγράμματα, και έχουν επιδείξει κάποια επιτυχία στη βελτίωση της λειτουργικότητας των παιδιών με αυτισμό. Ωστόσο, αναλυτικές έρευνες χρειάζονται που θα επιτρέψουν να διατυπωθεί μια πλήρης σύσταση υπέρ κάποιου συγκεκριμένου προγράμματος και των στρατηγικών του, όπως λέει και η Συνοδινού (1999).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (2 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Η εκπαίδευση συμπεριφοράς και η χρήση συνεκτικών κανόνων για τη διαχείριση ενός παιδιού με αυτισμό είναι κομβικά για τη θεραπευτική αντιμετώπιση. Αυτά τα προγράμματα χρησιμοποιούν μια ποικιλία διδακτικών μεθόδων, ενισχύουν τις αρμόζουσες συμπεριφορές και τροποποιούν τις βασικές προβληματικές συμπεριφορές. (Jordan, 2000)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (3 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Τα αποτελεσματικά προγράμματα διαχείρισης της συμπεριφοράς περιλαμβάνουν την ένταξη των παιδιών με αυτισμό σε κανονικά περιβάλλοντα φροντίδας ή σε σχολικές τάξεις, έτσι ώστε τα άλλα παιδιά να λειτουργούν ως πρότυπα (Ζώνιου, Σιδέρη, 2004) και εκπαίδευση όλων των φροντιστών που έχουν επαφή με το παιδί. (Anderson, Taras, Cannon, 1996).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (4 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Πρωταρχικό βήμα για την ανάπτυξη ενός προγράμματος διαχείρισης της συμπεριφοράς είναι η κατανόηση της. (Conelly, et al., 2001)
- Υπάρχουν τρεις υποθέσεις για την αιτιολογία των ανεπιθύμητων μορφών συμπεριφοράς:

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (5 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Η πρώτη υπόθεση υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά αποτελεί μια αντίδραση χαμηλού επιπέδου. (Iannelli, 2004). Δεδομένου των διαφορετικών τρόπων επεξεργασίας των αισθητηριακών ερεθισμάτων που διακρίνουν τα παιδιά με αυτισμό, είναι αναγκαίο να βοηθηθεί το παιδί ώστε να κατακτήσει ένα υψηλότερο επίπεδο γνωστικής λειτουργικότητας. (Jordan & Powell, 2001)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (6 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Οι περιβαλλοντικές προκλήσεις (πχ. ένας θόρυβος) είναι ένας επιπρόσθετος παράγοντας που πιθανώς ελκύει την εμφάνιση ανεπιθύμητων μορφών συμπεριφοράς (Happe, 1998). Σε αυτήν την περίπτωση σκοπός της παρέμβασης είναι να δοθούν στο παιδί εναλλακτικοί τρόποι έκφρασης της δυσαρέσκειάς του. (Iannelli, 2004)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (7 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Τέλος, η εκδήλωση προκλητικής συμπεριφοράς ενδέχεται να είναι ένας τρόπος παρεμπόδισης κάποιου συγκεκριμένου ερεθίσματος.
- Αν ισχύει αυτό, αξίζει να επιχειρηθεί η προσπάθεια απομάκρυνσης του ερεθίσματος άμεσα ή μέσω παροχής της δυνατότητας στο παιδί να το ελέγξει (Iannelli, 2004).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (8 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Μέθοδος ABC (Antecedents, Behaviour, Consequences)
 - Ακολουθώντας το πρότυπο της θεραπευτικής παρέμβασης του Lovaas, η συμπεριφορά αναλύεται με βάση το A= τι συνέβη, B=τι συμπεριφορά(Behaviour), C= το αποτέλεσμα της.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (9 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Μέθοδος ABC (Antecedents, Behaviour, Consequences)
 - Η συμπεριφορά αντιμετωπίζεται σαν ένα κεντρικό σημείο, η οποία όμως συνδέεται άμεσα με το πριν και ιδιαίτερα με το μετά. Αναγκαία θεωρείται δηλαδή η διερεύνηση των συνθηκών που προηγούνται της εκδήλωσης της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς και των επιπτώσεων της κατά το πρότυπο της συγκεκριμένης προσέγγισης. (Sutherland House School for Autistic Children, 1993).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (10 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Μέθοδος ABA (Applied Behavioral Analysis)
 - Η εφαρμογή αυτής της θεωρητικής προσέγγισης στην εκπαιδευτική πρακτική κατευθύνει το περιβάλλον ώστε να επιδράσει αποτελεσματικά στη συμπεριφορά. (Quill, 2005)
 - Η Εφαρμοσμένη Ανάλυση Συμπεριφοράς (ABA) είναι αποτελεσματική στη διδασκαλία των παιδιών με αυτιστική διαταραχή, προκειμένου να μάθουν νέες δεξιότητες.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (11 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Μέθοδος ABA-VBA (Verbal Behavior approach)
 - Εστιάζει στη διδασκαλία στοιχείων έκφρασης της γλώσσας. Έμφαση δίνεται στη λειτουργία της λέξης και όχι στον τύπο της λέξης. Το παιδί μαθαίνει ότι οι λέξεις έχουν αξία και οδηγούν στους επιθυμητούς στόχους. Μαθαίνει να εκφράζει την επιθυμία του, να ζητάει ένα μπισκότο με λόγο ή σήμα

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (12 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Τι περιλαμβάνει το ΑΒΑ:
 - Επιμερισμό των δραστηριοτήτων σε μικρότερα θέματα ώστε τα παιδιά να κατακτούν το στόχο βήμα-βήμα (Discrete Trial Teaching).
 - Τα μικρότερα αυτά θέματα συνδέονται (chaining).
 - Ενίσχυση της θετικής συμπεριφοράς με επιβραβεύσεις.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (13 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Τι περιλαμβάνει το ΑΒΑ:
 - Σύνολο βοηθειών (prompting) για να προκαλέσουμε τη σωστή απάντηση και μείωση των λανθασμένων αποκρίσεων (errorless learning).
 - Μείωση των βοηθειών σταδιακά (fading).
 - Σωστή κατανόηση και έκφραση της γλώσσας (receptive language, expressive language, mands, tacts, interaverbals).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (14 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Τι περιλαμβάνει το ΑΒΑ:
 - Μίμηση δραστηριοτήτων και ήχων.
 - Κοινωνικοποίηση, συμβολικό παιχνίδι.
 - Γενίκευση.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (15 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Η πρώτη εντατική παρέμβαση στα αυτιστικά παιδιά είναι η μόνη θεραπευτική προσέγγιση του αυτισμού που έχει παρουσιάσει θεαματικά αποτελέσματα στη θεραπεία της αυτιστικής διαταραχής. (Mash, Barkley, Heffernan, 2003). Μελέτες της τελευταίας εικοσαετίας έχουν υπογραμμίσει τα σημαντικά αποτελέσματα στην επικοινωνία, λεκτική και μη, ομαλή ένταξή στο σχολείο και στο κοινωνικό σύνολο καθώς και στην καθημερινή γενική λειτουργικότητά τους (Ζώνιου, Σιδέρη, 2004).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (16 από 38)

Διαχείριση συμπεριφοράς

- Το πρόγραμμα αρχικά είναι ατομικό, με το παιδί και 1 μόνο θεραπευτή, σε κάποιο σε κάποιο χώρο (πιθανόν το δωμάτιο του) για 10 έως 40 ώρες την εβδομάδα και οι γνώσεις γενικεύονται με την βοήθεια των γονέων στην καθημερινότητα. Το πρόγραμμα συνεχίζεται με ειδικές ομάδες και στο κανονικό σχολείο (Luiselli, et al., 2008).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (17 από 38)

Ψυχοθεραπεία

- Η ψυχοθεραπεία και η συμβουλευτική αν και δεν ωφελούν τις πολύ μικρές ηλικίες μπορούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά τους εφήβους και τους ενηλίκους αυτιστικούς να αντιμετωπίσουν προβλήματα σε επίπεδο κοινωνικής ζωής και εργασίας, μάθησης, σεξουαλικής ζωής και συμπεριφοράς. (Κρουσταλάκης, 1997)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (18 από 38)

Ψυχοθεραπεία

- Τα σχετικά ψυχολογικά προβλήματα και οι διαταραχές αποτελούν ένα επιπλέον βάρος για το παιδί και την οικογένεια. Είναι επομένως σημαντικό οι γονείς και οι παροχείς φροντίδας να εμπλακούν στις αποφάσεις για τη θεραπευτική αντιμετώπιση και να αισθάνονται ότι όλες οι ερωτήσεις και οι ανησυχίες τους έχουν απαντηθεί. (Κρουσταλάκης, 1997).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (19 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Το έλλειμμα στην επικοινωνία είναι κοινός τύπος των αυτιστικών παιδιών. Στα παιδιά με αυτισμό φαίνεται να υπάρχει διατάραξη του προτύπου φυσιολογικής ανάπτυξης, σύμφωνα με το οποίο η επικοινωνία προηγείται του λόγου και η διατάραξη αυτή δυσκολεύει την κατάκτηση και τη λειτουργική χρήση του.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (20 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Για την ανάπτυξη λοιπόν της επικοινωνίας απαιτείται η επιστροφή στα πρώιμα στάδια της επικοινωνίας, όπου βρίσκονται οι ρίζες της ανάπτυξης του επικοινωνιακού λόγου μεταξύ του βρέφους και των ενηλίκων που το φροντίζουν, καθώς το αυτιστικό παιδί δεν έχει κατακτήσει εξ'αρχής τα παραπάνω στάδια.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (21 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Στόχος της παρέμβασης από τον θεραπευτή είναι να χρησιμοποιηθεί σε πρώτη φάση η εισαγωγή του επικοινωνιακού ενδιαφέροντος στο παιδί, στη συνέχεια η παροχή μέσων για επικοινωνία(είτε με λεκτικούς, είτε με εναλλακτικούς τρόπους) και στο τέλος κάποιος λόγος για επικοινωνία. (Anderson, Taras, Cannon, 1996)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (22 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Το πρόγραμμα TEACCH βασίζεται στη δομημένη διδασκαλία και χρησιμοποιείται για την ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας στα παιδιά με αυτισμό. Τα βασικά στοιχεία του TEACCH είναι τέσσερα:

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (23 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Η φυσική δόμηση του περιβάλλοντος
 - Αφορά στον τρόπο οργάνωσης του περιβάλλοντος. Δόμηση δεν σημαίνει κατά ανάγκη ομοιομορφία. Όπως σε όλα τα σπίτια έτσι και οι σχολικές τάξεις δεν μπορεί να είναι παντελώς ίδιες, γιατί ασφαλώς κάθε τάξη θα έχει διαφορετικά έπιπλα, αντικείμενα κ.ο.κ.. (Sundberg, Partington, 1998).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (24 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Το ατομικό ημερήσιο πρόγραμμα
 - Βοηθά το παιδί να κατανοήσει τι δραστηριότητες θα κάνει κατά τη διάρκεια της ημέρας. Το πρόγραμμα έχει διαφορετική μορφή ανάλογα με το παιδί και τις δυνατότητές του και είναι αυστηρά εξατομικευμένο. (Anderson, Taras, Cannon, 1996; Sundberg, Partington, 1998).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (25 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Το σύστημα ατομικής εργασίας
- Αποτελεί έναν τρόπο οργάνωσης μίας δραστηριότητας στο σχολείο ή στο σπίτι, ώστε το άτομο με αυτισμό να μπορεί να το εφαρμόσει. Τα ερωτήματα στα οποία δίνει απάντηση το σύστημα ατομικής εργασίας είναι:

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (26 από 38)

Πρόγραμμα TEACCH (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children)

- Το σύστημα ατομικής εργασίας
 - Τι δουλειά θα κάνω;
 - Πού και πότε θα την κάνω;
 - Πόση θα κάνω;
 - Πώς ξέρω ότι τελείωσα;
 - Τι ακολουθεί και τι κάνω μετά; (Sundberg, Partington, 1998)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (27 από 38)

Στόχος του:

- Προκαταρκτικό Στάδιο (5-10 ετών): Τα παιδιά περνούν τον περισσότερο χρόνο στη τάξη.
- Μεσαίο Στάδιο (10-15 ετών): Τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο στο χώρο του σχολείου, όχι αναγκαία με παιδιά άλλων τάξεων.
- Υψηλό Στάδιο (15-21 ετών): Οι έφηβοι περνούν περισσότερο χρόνο στην κοινότητα και στο χώρο εργασίας).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (28 από 38)

ΜΑΚΑΤΟΝ

- Είναι ένα πρόγραμμα που δίνει τη δυνατότητα σε όλους όσους παρουσιάζουν ένα ευρύ φάσμα αναπτυξιακών δυσκολιών στην επικοινωνία και το λόγο να καλλιεργήσουν αυτές τις δεξιότητες και να τις χρησιμοποιήσουν με ένα απλό αλλά πολύ λειτουργικό τρόπο, έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνική ζωή, να χαίρονται, να έχουν επιλογές και να διεκδικούν τα δικαιώματά τους.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (29 από 38)

PECS – Picture Exchange System

- Το PECS (Σύστημα Επικοινωνίας μέσω Ανταλλαγής Εικόνων) είναι ένα πρόγραμμα επικοινωνίας, που επιτρέπει σε παιδιά και ενήλικες με διαταραχές του αυτιστικού φάσματος και άλλες διαταραχές επικοινωνίας χωρίς λειτουργικό ή κοινωνικά αποδεκτό λόγο, να αρχίσουν να επικοινωνούν.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (30 από 38)

PECS – Picture Exchange System

- Όσοι χρησιμοποιούν το PECS «αρχικά μαθαίνουν να πλησιάζουν και να δείχνουν την εικόνα του αντικειμένου που επιθυμούν στο "σύντροφο επικοινωνίας" και να την ανταλλάσσουν με το επιθυμητό αντικείμενο. Με αυτό τον τρόπο, ο χρήστης ξεκινάει τη διαδικασία της επικοινωνίας, με συγκεκριμένα αποτελέσματα μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο. (Sundberg, Partington, 1998)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (31 από 38)

PECS – Picture Exchange System

- Οι εικόνες περιλαμβάνουν τρόφιμα, παιχνίδια και γενικά αντικείμενα για τα οποία το παιδί έχει εκδηλώσει ιδιαίτερη προτίμηση. Ο θεραπευτής παρουσιάζει την εικόνα στο παιδί επανειλημμένα κάθε φορά που αναζητά το αγαπημένο του αντικείμενο. Το παιδί αποκτά με αυτόν τον τρόπο μια βασική δεξιότητα επικοινωνίας, μαθαίνει να ξεκινά αυτοβούλως μια αλληλεπίδραση. (Sundberg, Partington, 1998)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (32 από 38)

PECS – Picture Exchange System

- Το πρωτόκολλο PECS εξελίσσεται παράλληλα με την τυπική ανάπτυξη της γλώσσας με την έννοια, ότι πρώτα διδάσκει στον εκπαιδευόμενο πώς να επικοινωνήσει ή ποιες είναι οι βασικές αρχές επικοινωνίας. Αργότερα, τα παιδιά μαθαίνουν να επικοινωνούν με συγκεκριμένα μηνύματα.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (33 από 38)

PECS – Picture Exchange System

- Το πρωτόκολλο του PECS είναι βασισμένο στην έρευνα και πρακτική εφαρμογή των αρχών της ΑΒΑ.
- Είναι απαραίτητη η χρήση συγκεκριμένων στρατηγικών εκπαίδευσης, συστημάτων ενίσχυσης, στρατηγικών διόρθωσης του λάθους και στρατηγικών γενίκευσης για τη διδασκαλία κάθε δεξιότητας».

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (34 από 38)

Play Therapy

- Αν χρησιμοποιηθεί σωστά, το παιχνίδι τους επιτρέπει να ερευνήσουν τα συναισθήματά τους, το περιβάλλον τους, καθώς και τη σχέση με την οικογένεια τους, και τους συνομηλίκους τους. (Retting, 1994)
- Η θεραπεία μέσω του παιχνιδιού, σχεδιάστηκε αρχικά ως μέσο ψυχοθεραπείας σε νέους καθώς και άλλες ψυχικές ασθένειες (Mittledorf, Hendricks, Landreth, 2001).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (35 από 38)

Play Therapy

- Η θεραπεία παιχνιδιού για τα παιδιά με αυτισμό λειτουργεί όπως η ψυχοθεραπεία για τον ενήλικο. Πρόκειται να βοηθήσει τα παιδιά να καταλάβουν τη συμπεριφορά τους και, εάν είναι απαραίτητο, να την αλλάξουν.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (36 από 38)

Play Therapy

- Ο Waterhouse (2000) αρχικά θεώρησε ότι η θεραπεία παιχνιδιού δεν ωφελεί τα παιδιά με αυτισμό ούτε, η παραδοσιακή ψυχαναλυτική θεραπεία παιχνιδιού, που στηρίζεται σε μεγάλο ποσοστό στην ερμηνεία και τη μεταφορά. Εντούτοις, τονίζει την ανάγκη για τον θεράποντα να γνωρίσει πλήρως τα προβλήματα που δημιουργούνται από τον αυτισμό, έτσι ώστε να αποφευχθούν παγίδες. (Waterhouse, 2000)

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (37 από 38)

Play Therapy

- Δυστυχώς, έχει πραγματοποιηθεί λίγη έρευνα για τη θεραπεία παιχνιδιού για τα παιδιά με αυτισμό. Επίσης, πολλοί αμφιβάλλουν για την αποτελεσματικότητα της παραδοσιακής θεραπείας παιχνιδιού αφού είναι σχεδόν αποκλειστικά μια απλή μορφή μελέτης (Mittledorf, Hendricks, Landreth, 2001).

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (38 από 38)

Play Therapy

- Μετά από την διαπίστωση ότι ο αυτισμός είναι μια αναπτυξιακή διαταραχή, πολλοί θεώρησαν την ψυχοδυναμική θεραπεία παιχνιδιού ακατάλληλη.
- Εντούτοις, ο Broomfield (2000) υποστηρίζει ότι είναι κατάλληλη για τη βοήθεια μερικών παιδιών με αυτισμό υψηλής-λειτουργικότητας.

Εκπαιδευτικά Προγράμματα (38 από 38)

Play Therapy

- Πολύ συχνά, η θεραπεία μέσω παιχνιδιού, επιτρέπει στους γονείς των αυτιστικών παιδιών να αναλάβουν έναν πιο ενεργητικό ρόλο στην ανάπτυξη και τη θεραπεία του. Ακόμη, οι γονείς μπορούν να διδαχθούν την συγκεκριμένη θεραπεία, και έτσι με την να γίνουν θεραπευτές του παιδιού τους, ενώ ταυτόχρονα οικοδομούν μια ισχυρότερη και πιο ουσιαστική σχέση μαζί τους. (Συνοδινού, 1999).

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ανοιτά μαθήματα
opencourses

Ιατρικές Θεραπείες

Ιατρικές Θεραπείες (1 από 4)

- Η ιατρική ή φαρμακολογική θεραπευτική αντιμετώπιση τείνει να επικεντρώνεται σε συγκεκριμένα συμπτώματα του αυτισμού. Με το να χορηγούν συνταγές για φάρμακα οι γιατροί επιδιώκουν να:
 - Περιορίσουν τα βασικά συμπτώματα των διαταραχών αυτιστικού φάσματος
 - Προλάβουν επιβλαβείς συμπεριφορές όπως η επιθετικότητα προς άλλους και οι αυτοτραυματισμοί

Ιατρικές Θεραπείες (2 από 4)

- Διευκολύνουν και να βελτιώσουν την πρόσβαση σε εκπαιδευτικές ή άλλες θεραπείες με σκοπό να φέρουν το παιδί σε μια φυσιολογική σχολική τάξη εάν αυτό είναι δυνατό
- Μεγιστοποιήσουν τα ευεργετικά αποτελέσματα των μη ιατρικών παρεμβάσεων
- Βελτιώσουν την ποιότητα ζωής για το παιδί, την οικογένεια και το περιβάλλον τους.

Ιατρικές Θεραπείες (3 από 4)

- Ο αυτισμός έχει περίπλοκες και πολύπλευρες εκφράσεις και διαφορετικά παιδιά έχουν διαφορετικά συμπτώματα.
- Επομένως, κανένα φάρμακο δεν θα ευεργετήσει τους πάντες και καθώς πολλά παιδιά έχουν περισσότερα από ένα συμπτώματα ήπερίπλοκα συμπτώματα, περισσότερα από ένα φάρμακα μπορεί να πρέπει να χορηγηθούν. (Anderson, Taras, Cannon, 1996).

Ιατρικές Θεραπείες (4 από 4)

- Η φαρμακευτική αγωγή πρέπει να γίνεται στο πλαίσιο ενός συνολικού προγράμματος θεραπευτικής αντιμετώπισης για το παιδί.
- Για να αντιμετωπιστούν τα διαφορετικά συμπτώματα του αυτισμού, ένας αριθμός φαρμάκων διαφορετικών ειδών μπορεί να χορηγηθεί (Anderson, Taras, Cannon, 1996).

ΤΕΙ ΗΠΕΙΡΟΥ

ανοιτά μαθήματα
opencourses

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (1 από 13)

- Τα αυτιστικά παιδιά χαρακτηρίζονται από την απουσία ευελιξίας στη σκέψη και τη συμπεριφορά.
- Η τελετουργική συμπεριφορά που αναπτύσσουν, το στρες και η προκλητική συμπεριφορά στη διατάραξη των συνηθειών τους, καθώς και η αδυναμία μεταφοράς της αποκτημένης γνώσης από μία δεδομένη κατάσταση σε μία άλλη καταδεικνύουν την παραπάνω άποψη.

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (2 από 13)

- Για την εφαρμογή της παρέμβασης στα πλαίσια της ενθάρρυνσης της ευελιξίας της σκέψης και της συμπεριφοράς είναι αρχικά απαραίτητο η συνειδητοποίηση εκ μέρους του θεραπευτή του διαφορετικού τρόπου σκέψης του κάθε παιδιού. Ο θεραπευτής πρέπει να είναι δημιουργικός και ευέλικτος στις μεθόδους που θα χρησιμοποιήσει για να ενθαρρύνει τη συμπεριφορά του παιδιού και του δίνει ευκαιρίες να ελέγχει τη μάθησή του. (Sundberg, Partington, 1998).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (3 από 13)

- Τα παιδιά με αυτισμό μαθαίνουν μέσω της συνήθειας χωρίς πραγματική συνείδηση της μάθησης και χωρίς την ικανότητα παρακολούθησής της.
- Αυτό πρακτικά σημαίνει εξάρτηση από τους άλλους για την παροχή κωδικών ή ενδείξεων, ενώ σε περίπτωση αλλαγής ή διακοπής της μαθημένης συμπεριφορικής ακολουθίας υπάρχει διάσπαση και αδυναμία εκτέλεσής της.

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (4 από 13)

- Τα παιδιά με αυτισμό έχουν ανάγκη από δια βίου εκπαίδευση, αφού χρειάζεται να μάθουν και να εξασκηθούν σε πράγματα που οι άλλοι μαθαίνουν με φυσικό τρόπο. Η θεραπευτική παρέμβαση σε κάθε παιδί πρέπει να αποσκοπεί στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των εμπειριών διαβίωσης και ελεύθερου χρόνου προκειμένου να εξελιχθούν σε εφήβους ή ενήλικες που μπορούν να αυτοεξυπηρετούνται.

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (5 από 13)

- Όταν μιλάμε για αυτονομία εννοούμε την ικανότητα ανεξάρτητης διαχείρισης της ζωής τους και ικανοποίησης των βασικών τους αναγκών, του τρόπου διάθεσης του ελεύθερου χρόνου τους και την εξεύρεση εργασίας. Η απόκτηση της ανεξαρτησίας είναι δύσκολο να επιτευχθεί και δυστυχώς τα περισσότερα παιδιά με διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή χρειάζονται κάποιον που να τα προστατεύει καθ'όλη τη διάρκεια της ζωής τους.

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (6 από 13)

- Πρωταρχικός στόχος της θεραπευτικής παρέμβασης, πρέπει να είναι η εκμάθηση λειτουργικών δεξιοτήτων διαβίωσης. Αυτό γίνεται πάντα σε συνεργασία με τους γονείς, τους οποίους ο θεραπευτής οφείλει να καθοδηγήσει στην προσπάθεια αυτή. Στις δεξιότητες αυτές περιλαμβάνεται το ντύσιμο, η χρήση της τουαλέτας, τοπλύσιμο, το καθάρισμα των δοντιών, η χρήση του πιρουνιού και του μαχαιριού και γενικά όλες οι ανάγκες της καθημερινής ζωής. (Sundberg, Partington, 1998).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (7 από 13)

- Για να μάθει ο θεραπευτής σε ένα παιδί να ντύνεται μόνο του για παράδειγμα, αφού εξακριβώσει την πηγή των δυσκολιών του παιδιού μπορεί να χρησιμοποιήσει την σωματική καθοδήγηση στις κινήσεις που είναι απαραίτητες για τη συγκεκριμένη δεξιότητα, ενώ ενδείκνυται και η χρήση φωτογραφιών σε διάφορα στάδια του ντυσίματος, καθώς τα αυτιστικά παιδιά μαθαίνουν καλύτερα μέσω της οπτικής οδού. (Trevvarthen et al., 1996).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (8 από 13)

- Μια ακόμη στρατηγική θα μπορούσε να είναι η διαίρεση της διαδικασίας σε μικρότερα βήματα και η διδασκαλία ενός βήματος τη φορά και την επιβράβευση του παιδιού όταν τα καταφέρνει. (Sundberg, Partington, 1998).
- Η διαχείριση του ελεύθερου χρόνου αποτελεί μία ακόμη προβληματική περιοχή στον αυτισμό. Εξαρτώνται από άλλους να τους προμηθεύουν με δραστηριότητες δομημένες, έτσι ώστε να μπορούν να συμμετέχουν σε αυτές. (Happe, 1998).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (9 από 13)

- Αναμφίβολα, η γέννηση ενός παιδιού με αυτισμό επηρεάζει τη δομή και τον τρόπο ζωής της οικογένειας. Η οικογενειακή ζωή περιστρέφεται και προσαρμόζεται στις ανάγκες του αυτιστικού παιδιού με αποτέλεσμα τη θεώρησή της ως «αυτιστική οικογένεια». (Ζιώνιου-Σιδέρη, 2004). Εξ'αιτίας της επίδρασης που έχει η ύπαρξη ενός αυτιστικού παιδιού σε ολόκληρη την οικογένεια, αναγκαία κρίνεται η παροχή συμβουλευτικής στα μέλη της. (Aarons, Gittens, Tessa, 1999).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (10 από 13)

- Οι γονείς είναι αυτοί που αρχικά θα χρειαστούν ην ψυχολογική υποστήριξη από τον θεραπευτή προκειμένου να αντιμετωπίσουν τα αισθήματα απογοήτευσης για τη γέννηση ενός παιδιού με ειδικές ανάγκες.
- Μέσα από τη συμβουλευτική, αφού επιλύσουν τα προσωπικά τους προβλήματα θα συνειδητοποιήσουν την αναγκαιότητα του ψυχοπαιδαγωγικού τους ρόλου μέσα στην οικογένεια. (Satkiewicz-Gayhardt, et al., 2000)

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (11 από 13)

- Έτσι λοιπόν οι γονείς, μέσα σ' αυτό το πλαίσιο εργασίας, μπορούν να αποκτήσουν τις απαραίτητες ικανότητες, για να αντιμετωπίζουν με αισιοδοξία, υπομονή και επιμονή αλλά και με σταθερότητα συμπεριφοράς, χωρίς υπερπροστατευτικές τάσεις τα προβλήματα και τις ιδιαίτερες ανάγκες του παιδιού. (Butler, Luiselli, 2007).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (12 από 13)

- Η προσδοκία του ερχομού στον κόσμο του «άξιου συνεχιστή τους», ο οποίος θα εκπλήρωνε τα απραγματοποίητα όνειρά τους διαψεύδεται και εισέρχονται στη φάση του πένθους για το «χαμό» του υγιούς παιδιού τους.
- Σε αυτό το σημείο η παρέμβαση πρέπει να ενθαρρύνει την έκφραση των συναισθημάτων θλίψης των γονέων, με όποιο τρόπο και αν εκφράζονται. (Atkinson et al., 2003).

Συμπληρωματικές Προσεγγίσεις (13 από 13)

- Το στάδιο της άρνησης και της ενοχής είναι ένα ακόμη στάδιο κοινό στους γονείς παιδιών με αυτισμό και αυτό γιατί επαναπαύονται από την φαινομενικά φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού τους. (Wing, 1996)
- Για την αντιμετώπιση των αισθημάτων ενοχής και ανεπάρκειας των γονέων, η αποτελεσματικότερη παρέμβαση είναι η ενημέρωση των γονέων για το φαινόμενο του αυτισμού και τις αιτίες που το προκαλούν. (Herbert, 1989).

Βιβλιογραφία (1 από 3)

- Aarons, M., Gittens, T. (1999). *The handbook of autism: a guide for parents and professionals-ebook* (<http://ebooks.ebookmall.com/ebook/71012-ebook.htm>)
- Anderson, S., Taras, M., Cannon, B. (1996). Teaching new skills to young children with autism. In C. Maurice (Ed.), G. Green, S. Luce. *Behavioral intervention for young children with autism: A manual for parents and professionals*. (pp. 181-194) Austin, TX: pro-ed publications.
- Atkinson, S., Nolen-Hoeksem, B. (2003). Εισαγωγή στην Ψυχολογία του Hilgard. Εκδ. Παπαζήση.
- Broomfield, R. (2000). It's the tortoise race: long term psychodynamic psychotherapy with a high-functioning autistic adolescent. *Psychoanalytic Inquiry*, 20 (5), pp. 732-74
- Butler, L., Luiselli, J.(2007). Escape-Maintained Problem Behavior in a Child With Autism. Antecedent Functional Analysis and Intervention Evaluation of Noncontingent Escape and Instructional Fading. *Journal of Positive Behavior Interventions*, Vol. 9, No. 4, 195-202
- Conelly, L., Conelly M., Elliot, A., Farrell, M., Arendt (2001). Οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με αυτισμό. Ελληνική εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων, Αθήνα.
- Fay, W. H.(1993). *Infantile autism. Language Development in Exceptional Circumstances*. UK: Psychology Press.
- Frith, U. (1999). *Αυτισμός: εξηγώντας το αίνιγμα*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Happe, F.(1998). *Αυτισμός: Ψυχολογική θεώρηση*. Αθήνα: Εκδ. Gutenberg.

Βιβλιογραφία (2 από 3)

- Herbert, M. (1989). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας. Πλήρης οδηγός για όλους τους ενδιαφερόμενους*. Αθήνα, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα.
- Howlin, P., Rutter, M. (2001). *Η θεραπεία των εμμονικών και στερεότυπων συμπεριφορών*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
- Iannelli ,V.(2004). *Autism in children*. <http://www.medicinenet.com>
- Jordan, R. (2000). *Η εκπαίδευση παιδιών και νεαρών ατόμων με αυτισμό*. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων. Αθήνα.
- Jordan, R., Powell, S.(2001). *Οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με αυτισμό: Δεξιότητες μάθησης και σκέψης*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Προστασίας αυτιστικών ατόμων.
- Luiselli, J., Russo, D., Christian, W., Wilczynski, S. (2008), Behavioral treatment and normal educational and intellectual functioning in young autistic children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, Vol.55*. Oxford University Press US
- Κάκουρος, Ε., Μανιαδάκη, Κ.(2005). *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Εκδ. Τυπωθήτω.
- Κρουσταλάκης, Γ. (1997). *Παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες στην οικογένεια και το σχολείο : ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση για μια συμβουλευτική γονέων και εκπαιδευτικών*. εκδ. Λύχνος, Αθήνα.
- Κωνστανταρέα Μ.(2001). *Παιδικός αυτισμός. Σύγχρονα θέματα Παιδοψυχιατρικής*. Αθήνα: Εκδ. Καστανιώτη.

Βιβλιογραφία (3 από 3)

- Mittledorf, W., Hendricks, S., and Landreth, G. L. (2001). *Play therapy with autistic children. In: G. L. Landreth (ed.) Innovations in play therapy.* New York: Routledge
- Quill, K., A. (2005). *Διδάσκοντας αυτιστικά παιδιά.* Εκδόσεις Έλλην.
- Retting, M., A. (1994). Play behaviors of young children with autism: characteristics and interventions. *Focus on Autistic Behavior, 9 (5)*, pp.1-6
- Σταμάτης ,Σ. (1987). *Οχυρωμένη σιωπή.* Αθήνα: Εκδ. Γλάρος.
- Satkiewicz-Gayhardt, V., Peerenboom, B., Campbell, R., (2000). *Διασχίζοντας τις γέφυρες: Η γονεϊκή προοπτική στην αντιμετώπιση ενός παιδιού αφού αυτό έχει διαγνωσθεί με αυτισμό/διάχυτη αναπτυξιακή διαταραχή.* Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Προστασίας αυτιστικών ατόμων.
- Sundberg, M., Partington J.(1998). *Teaching language to children with autism or other developmental disabilities.* Danville, CA: Behavior Analysts. Inc
- Συνοδινού, Κ. (1999). *Ο παιδικός αυτισμός: θεραπευτική προσέγγιση.* Αθήνα : Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Trevarthen, C., Aitken, K., Papoudi, D., Robart, J. (1996). *Children with Autism.* Jessica Kingsley Publishers, London and Bristol, Pennsylvania.
- Waterhouse, S. (2000). *A positive approach to autism.* London: Jessica Kingsley Publishers
- Wing, L., (1996) *The Autistic Spectrum: a guide for parents and professionals.* London: Constable.
- Ζώνιου-Σιδέρη Κ., (2004) *Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις.* Εκδ. Ελληνικά Γράμματα. Αθήνα.

Σημείωμα Αναφοράς

Νησιώτη Μ. (2015) Θεραπευτικές Προσεγγίσεις στην Λογοπαθολογία. ΤΕΙ Ηπείρου. Διαθέσιμο από:
<http://eclass.teiep.gr/courses/LOGO128/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές [1] ή μεταγενέστερη. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, Διαγράμματα κλπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.el>

Τέλος Ενότητας

Επεξεργασία: Ταφιάδης Διονύσιος
Ιωάννινα, 2015

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημειώματα

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη Δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Τέλος Ενότητας

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης